

**ПАРТЫЙНАЕ КІРАЎНІЦТВА РУХАМ НАСТАЎНІЦТВА:
СТАНОВІШЧА І ПРАБЛЕМЫ (1976—1987)**

Сёння перад усім савецкім грамадствам і КПСС стаіць складаная задача — вывесці эканоміку краіны з крызіснага стану. Для яе рашэння неабходна пазбавіцца ад аджыўшага гаспадарча-эканамічнага механізму з уласцівымі яму жорсткай цэнтралізацыяй, ураўнілаўкай. Трэба стварыць новы механізм, які б матэрыяльна стымуляваў творчую ініцыятыву, прадпрыемальнасць, інтэнсіўную і якасную работу.

Важнай крыніцай руху наперад з'яўляецца павышэнне ўзроўню прафесійнай падрыхтоўкі маладых рабочых, упершыню прыйшоўшых на вытворчасць, паскарэнне адаптацыі юнакоў і дзяўчат у працоўным калектыве, выхаванне дастойнай рабочай змены. У вырашэнні гэтых праблем многае могуць зрабіць рабочыя педагогі.

Практычную цікавасць мае вывучэнне вопыту работы партыйных арганізацый Беларусі па развіццю руху настаўніцтва, праграма якога была акрэслена пастановай ЦК КПБ «Аб далейшым развіцці і ўдасканаленні руху настаўніцтва ў рэспубліцы» (12 чэрвеня 1974 года). У мэтах паляпшэння кіраўніцтва настаўніцтвам было прапанавана стварыць на прадпрыемствах, у арганізацыях грамадскія саветы настаўнікаў моладзі, партыйным, прафсаюзным і камсамольскім арганізацыям — палепшыць падбор, арганізаваць сістэматычную вучобу настаўнікаў працуючай моладзі¹.

Партыйныя і камсамольскія арганізацыі, гаспадарчыя кіраўнікі імкнуліся забяспечыць індывідуальны падыход пры выбары настаўнікаў, своечасова заўважаць у рабочых, спецыялістаў педагагічныя здольнасці, актыўна накіроўваць іх на карысць справе, заахвочваць імкненне перадавікоў да шэфскай работы.

Менавіта так пастаўлена справа на Гродзенскім вытворчым аб'яднанні «Азот» імя С. О. Прытыцкага. Тут з першага дня навічкі акружаны ўвагай, адчуваюць, што яны патрэбны калектыву. На савецкі настаўнікаў разглядаюцца пытанні навучання маладых рабочых, павышэння іх культурнага і прафесійнага ўзроўню, шмат увагі ўдзяляецца навучанню саміх настаўнікаў, арганізавана іх вучоба ў народным універсітэце тэхніка-эканамічных ведаў. Завадская шматтыражка «Гродзенскі хімік» рэгулярна прапагандуе вопыт лепшых настаўнікаў. Сапраўдны партыйны клопат аб выхаванні рабочай змены, аб развіцці руху настаўніцтва прыносіць немалы эканамічны эфект, садзейнічае росту прадукцыйнасці працы, умэнню працаваць ініцыятыўна, творча.

З поўнай адказнасцю ставяцца да шэфства над моладдзю і ў іншых калектывах. Шмат цікавага, напрыклад, рабілася і робіцца па развіццю настаўніцтва ў Мінскім вытворчым аб'яднанні «Гарызонт». Тут падрыхтоўка рабочых педагогаў разглядаецца як адзін з важнейшых участкаў палітыка-выхаваўчай работы. Дзейнічаюць цэлавыя саветы настаўнікаў. Члены саветаў наведваюць маладзёжныя інтэрнаты і сем'і маладых работнікаў вытворчасці, дапамагаюць у рашэнні бытавых пытанняў, клапацяцца аб стварэнні спрыяльных умоў для навучання, уносяць прапановы ў прафсаюзы і камсамольскія камітэты па пытаннях выхавання моладзі. У гэтых умовах юнакі і дзяўчаты хутка становяцца самастойнымі, паўнапраўнымі членамі калектываў, майстрамі сваёй справы. Толькі ў 1980 годзе тут павысілі разрад 1700, асвоілі другую прафесію і сумежныя аперацыі 800 маладых рабочых².

У гады X і XI пяцігодак, як сведчыць статыстыка, значна павялічылася колькасць рабочых педагогаў. У 1976 годзе ў працоўных калектывах Беларусі працавала больш за 43 тыс. настаўнікаў, у іх ліку 20 тыс. членаў КПСС, 21 Герой Савецкага Саюза, 151 Герой Сацыялістычнай Працы. Яны шэфствавалі над 80 тыс. маладых рабочых. У 1985 годзе настаўнікамі моладзі з'яўляліся 163 тыс. чалавек, у тым ліку 206 Герояў Сацыялістычнай Працы, 15 Герояў Савецкага Саюза. Яны шэфствавалі над 165 тыс. юнакоў і дзяўчат. 79 лепшых працаўнікоў былі ўдасцоены звання «Заслужаны настаўнік моладзі»³. Тысячы майстроў сваёй справы па добрай волі перадаюць юнакам і дзяўчатам навыкі сваёй спецыяльнасці, выхоўваюць пачуццё адказнасці за справу, гонару за рабочую прафесію. Славу і павагу заваявалі ў калектывах такія настаўнікі, як С. І. Аўсіевіч, Герой Сацыялістычнай Працы, наладчык ГПЗ-11; В. П. Булава, прадзільшчыца Баранавіцкага баваўнянага камбіната імя Ленінскага камсамола Беларусі; І. Я. Парфёненка, Герой Сацыялістычнай Працы, выпрабавальнік рухавікоў Мінскага ма-

торнага завода; В. К. Зялёнка, брыгадзір лакаматыўнага дэпо станцыі Жлобін, тысячы іншых слаўных працаўнікоў, побач з якімі расце дастойная змена. Яны ўносяць свой вялікі і бескарыслівы ўклад у працоўнае, палітычнае і маральнае выхаванне моладзі. Паказальны ў гэтых адносінах добры прыклад шваі Віцебскай фабрыкі «Сцяг індустрыялізацыі», Героя Сацыялістычнай Працы М. В. Анібраевай, якая навучыла майстэрству больш за 50 работніц, 40 з іх сталі настаўнікамі⁴. Такія працоўныя традыцыі: майстар выхоўвае майстра. Сутнасць настаўніцтва добра выказаў Герой Сацыялістычнай Працы, шліфоўшчык Мінскага завода аўтаматычных ліній К. П. Саленік: «Наш клопат аб моладзі — гэта не дабрачыннасць і не апека. Ён нарадзіўся з нашай уласнай патрэбнасці быць упэўненымі, што нашы сыны і дачкі не адстануць ад нас, а пойдучь далей. Дзеля гэтага і працуем мы, настаўнікі моладзі. Я бачу ў гэтым сэнс жыцця»⁵.

На Мінскім трактарным заводзе над маладымі работнікамі вытворчасці шэфствуюць больш як 840 настаўнікаў. Сярод іх шмат камуністаў, кожны чацвёрты ўдастоены ўрадавых узнагарод, каля 80 % з'яўляюцца кадравымі рабочымі.

Партыйныя арганізацыі, працоўныя калектывы, настаўнікі завода далучаюць моладзь да ўдзелу ў абмеркаванні планаў сацыяльнага развіцця калектыву, імкнуча, каб кожны навічок атрымаў падтрымку кадравых рабочых. І гэта работа дае нядрэнны плён: з ліку выхаванцаў рабочых педагогаў не выконваюць нормы выпрацоўкі 9,3 %, а з тых, хто іх не мае — каля 20 %. З дапамогай настаўнікаў толькі ў 1988 годзе больш 1,5 тыс. юнакоў і дзяўчат асвоілі рабочыя спецыяльнасці, звыш 650 чалавек вучацца ў школах рабочай моладзі і на курсах павышэння кваліфікацыі. Завадскія выхаванцы дапамаглі 1700 маладым працаўнікам набыць сумежныя прафесіі, укараніць 340 рацыяналізатарскіх прапаноў з эканамічным эфектам 330 тыс. рублёў⁶.

Але ў многіх выпадках адміністрацыя і грамадскія арганізацыі не спяшаліся адгукнуцца на заплыты навічкоў, якія прыйшлі ў заводскія цэхі. Часта да падбору настаўнікаў падыходзілі фармальна. Былі выпадкі, калі да выхавання моладзі далучаліся людзі абыякавыя, а часам і недастойныя гэтага на сваіх маральных і дзелавых якасцях. Так, на Барысаўскім шклозаводзе імя Дзяржынскага доўгі час у ролі настаўнікаў лічыліся рабочыя Дзямідчык, Сіліч, Бацізаў, якія самі парушалі працоўную дысцыпліну. Натуральна, яны не цікавіліся ўмовамі працы і быту падапечных⁷. І не дзіўна, што ў такіх «настаўнікаў» вучні часта расчароўваліся ў выбранай прафесіі, адчувалі сябе няўтульна, не прыжываліся ў калектыве.

У якасці аднаго з рэзерваў паліпшэння работы настаўнікаў партыйныя камітэты рэспублікі разглядалі іх навучанне. У сістэму падрыхтоўкі настаўнікаў моладзі ўваходзілі факультэты настаўнікаў пры народных універсітэтах маральнай адукацыі, семінары, навукова-практычныя канферэнцыі, лекторыі. Першы ўніверсітэт настаўнікаў быў створаны ў 1976 годзе на Мінскім аўтамабільным заводзе, а ў 1982 годзе іх у рэспубліцы налічвалася ўжо больш як 300.

Заслугоўвае ўвагі работа Гродзенскага народнага ўніверсітэта настаўнікаў, які пачаў работу ў 1976 годзе на базе Палаца культуры тэкстыльшчыкаў. У ім займалася каля 100 старшын і членаў саветаў настаўнікаў моладзі прадпрыемстваў горада. Кіраўніцтва ўніверсітэтам ажыццяўляў савет. Праграма была разлічана на два гады. Да кожных заняткаў спецыяльна падбіраліся хронікальна-дакументальныя і навукова-папулярныя фільмы. Вопыт работы гарадскога ўніверсітэта настаўнікаў перыядычна асвятляўся на старонках абласной газеты «Гродзенская праўда», у перадачах абласнога радыё. Навучальны год заканчваўся навукова-практычнай канферэнцыяй.

У гарадах і раёнах, на буйных прадпрыемствах у даследуемы перыяд былі створаны школы настаўнікаў. У 1976 годзе ў рэспубліцы працавала каля 459, а ў 1981 — ужо 695 такіх школ. У іх займалася 38,7 тыс. рабочых педагогаў⁸.

Аднак у арганізацыі навучання рабочых педагогаў назіраліся сур'ёзныя ўпушчэнні. Так, у 1985 годзе толькі 22 % настаўнікаў было ахоплены рознымі формамі павышэння кваліфікацыі, у прапануемых курсах слаба ўлічваліся асаблівасці прадпрыемстваў. Апытанне, праведзенае на шэрагу прадпрыемстваў Беларусі, паказала, што 85,4 % настаўнікаў мае патрэбу ў павышэнні тэарэтычных ведаў, больш за 40 % жадалі павысіць тэарэтычныя веды, 87,9 % не мелі ўяўлення аб вопыце работы настаўнікаў на іншых прадпрыемствах⁹.

Сістэма навучання настаўнікаў патрабуе карэнных змен. На наш погляд,

трэба адмовіцца ад агульнага выкладання тэарэтычных асноў педагогікі, а наблізіць змест навучання да спецыфікі вытворчасці, да вывучэння вопыту лепшых настаўнікаў, псіхолога-педагагічных асноў працэсу выхавання.

Развіццю руху настаўніцтва, распаўсюджванню вопыту работы лепшых садзейнічалі раённыя, гарадскія, абласныя злёты настаўнікаў. Так, у маі 1975 года адбыўся першы беларускі злет настаўнікаў моладзі. На другім (ліпень 1981) быў выбраны рэспубліканскі савет настаўнікаў, закліканы накіроўваць і каардынаваць работу абласных, гарадскіх і раённых саветаў. Удзельнікі злёту звярнуліся з заклікам да ўсіх кадравых рабочых, калгаснікаў і інжынерна-тэхнічных работнікаў, майстроў вытворчасці, спецыялістаў народнай гаспадаркі: «Наша задача — актыўна садзейнічаць таму, каб для кожнага маладога чалавека працоўны калектыў стаў другой сям'ёй, каб ні адзін навічок вытворчасці не заставаўся без па-бацькоўска чулага і строгага настаўніка»¹⁰.

У даследуемы перыяд у рабоце настаўнікаў накапіліся сур'ёзныя праблемы, якія тармазілі развіццё гэтага руху. У многіх працоўных калектывах шэфства над моладдзю зводзілася толькі да навучання працоўным прыёмам і прафесійным навыкам, недастаткова ўвагі ўдзялялася фарміраванню у юнакоў і дзяўчат высокіх маральных якасцей. Так, на пленуме Гродзенскага АК КПБ (чэрвень 1980 года) крытыкаваліся за фармалізм у арганізацыі настаўніцтва партыйныя і гаспадарчыя кіраўнікі Гродзенскага малочнага завода, тонкасуконнага камбіната, Гальшанскага крухмальнага завода і іншых прадпрыемстваў¹¹.

Не сталі дзейснымі органамі, якія б ажыццяўлялі кіраўніцтва рухам рабочых выхавацеляў, саветы настаўнікаў. Многія з іх існавалі толькі на паперы, а іх работу падмянялі партыйныя камітэты. Шмат фармалізму было і ў ацэнцы вынікаў работы настаўнікаў. На большасці прадпрыемстваў яна абмяжоўвалася такім паказчыкам, як колькасць падрыхтаваных вучняў. Пагоня ж за колькасцю немінуча зніжала якасць падрыхтоўкі маладых рабочых.

Існуючыя недахопы прызнаваліся на пленумах і пасяджэннях бюро партыйных камітэтаў, на сходах пярвічных партыйных арганізацый. Аднак далей крытыкі справа не ішла. Рух настаўніцтва не ператварыўся ў самарэгулюючую сістэму, яна знаходзілася ў залежнасці ад асабістых якасцей настаўніка, ад пастаяннага сілавога націску з боку партыйных камітэтаў і адміністрацыі. Настаўніцтва не мела трывалай эканамічнай і прававой базы. Не былі вызначаны і тэрміны шэфства, правы і абавязкі вучняў і іх настаўнікаў. Гэтыя праблемы не вырашаліся і не маглі быць вырашанымі ва ўмовах аджыўшага гаспадарча-эканамічнага механізму.

На наш погляд, сёння неабходна падмацаваць настаўніцтва матэрыяльнымі стымуламі, паставіць яго ў залежнасць ад якасці і колькасці падрыхтаваных вучняў. Мэтазгодна, відаць, рэкамендаваць прадпрыемствам з улікам спецыфікі вытворчасці дакладна вызначыць правы і абавязкі шэфаў і іх падшэфных, пачатак і канец вучнёўства, крытэрыі ўзроўню падрыхтоўкі.

Шырокія магчымасці для фарміравання высокіх прафесійных навыкаў у моладзі адкрылі самафінансаванне прадпрыемстваў і ўнутрызавадскі гаспадарлік. У падраздзяленнях, дзе клопат аб становішчы спраў на вытворчасці ўзялі пад сваю адказнасць самі рабочыя, у ролі настаўніка выступае ўвесь калектыў. Гэта натуральна. Бо калектыву эканамічна выгадна, каб кожны працаваў добра, дасканала авалодаў спецыяльнасцю, ведаў і сумежныя прафесіі. Вядома, чым хутчэй замацуецца на рабочым месцы малады працаўнік, чым эфектыўней, якасней і больш эканамічна ён будзе працаваць, тым больш зладжанымі стануць дзеянні ўсёй брыгады, усяго участка, вышэй прадукцыйнасць працы.

На сучасным этапе развіцця грамадства ўзаемадзеянне настаўнікаў і моладзі мае асабліва важнае значэнне. Перабудова патрабуе ўзняць на якасна новы ўзровень выхаванне працоўнай змены. Немалаважная роля ў гэтым належыць настаўнікам, чыё прызначэнне — вучыць моладзь рабочаму майстэрству, прывіваць ёй высокія грамадзянскія якасці, дапамагаць заняць актыўную пазіцыю ў перабудове.

¹ ПА ІГП пры ЦК КПБ. Ф. 4, воп. 81, спр. 2545, арк. 12.

² Гл.: Советская Белоруссия. 1981. 5 июня.

³ Гл.: Коммунист Белоруссии. 1976. № 6. С. 13; Цярэшка М. Н. Барацьба з правамі чужой маралі. Мінск, 1986. С. 34.

⁴ ПА Віцебскага АК КПБ. Ф. 119, воп. 48, спр. 1, арк. 39.

⁵ Бягучы архіў Белсаўпрофа: Даведка аб развіцці руху настаўніцтва ў Беларускай ССР ад 17 верасня 1986 г.

⁶ Гл.: Шыбаліс А. М. Навічок у рабочым калектыве. Мінск, 1988. С. 37, 38.

⁷ ПА Мінскага АК КПБ. Ф. 1, воп. 74, спр. 13, арк. 34.

⁸ Гл.: Агульны архіў Белсаўпрофа. Ф. 1, воп. 11, спр. 2132, арк. 14—15; Спр. 1704, л. 28; Бягучы архіў Белсаўпрофа: Даведкі і іншыя дакументы па развіццю настаўніцтва за 1982 г.

⁹ Гл.: Бягучы архіў Белсаўпрофа: Даведка аб развіцці руху настаўніцтва ў БССР ад 10 верасня 1985 г.; Шыбаліс А. М. Навічок у рабочым калектыве. С. 41.

¹⁰ Советская Белоруссия. 1981. 5 июля.

¹¹ ПА Гродзенскага АК КПБ. Ф. 1, воп. 84, спр. 9, арк. 14.

І. М. ЛАПО

ПЕРАБУДОВА СІСТЭМЫ МАРАЛЬНАГА ВЫХАВАННЯ

У ШКОЛАХ БЕЛАРУСІ НА СУЧАСНЫМ ЭТАПЕ

(з вопыту работы КПБ)

Перабудова сістэмы народнай адукацыі вылучыла на першы план задачу глыбокага пераасэнсавання тэорыі і практыкі духоўна-маральнага ста-наўлення школьнікаў. Ленінскае патрабаванне «каб уся справа выхавання, адукацыі і вучэння сучаснай моладзі была выхаваннем у ёй камуністычнай маралі»¹ у нашы дні набывае асобы сэнс і значэнне. Пытанні фарміравання маральных асноў падростаючага пакалення знаходзіліся ў цэнтры ўвагі XXVII з'езда КПСС. XIX Усесаюзнай партыйнай канферэнцыі і пленумаў ЦК КПСС. Шэраг прынцыповых рэкамендацый па ўдасканаленню палітычнага кіраўніцтва маральна-выхаваўчай работай у школе даў, напрыклад, лютаўскі (1988) Пленум ЦК КПСС. Адзначаючы, што ажыццяўленне рэформы пакуль не зрушыла ўперад школу на галоўных шляхах перабудовы, — абнаўлення зместу адукацыі і выхавання, дэмакратызацыі навучальна-выхаваўчага працэсу — пленум указаў на неабходнасць рашучага пераадолення эвалюцыйнага характару рэформы, выйшаўшага ў супярэчнасць з рэвалюцыйнай сутнасцю пачатага партыйнага пераўтварэння грамадства.

Задачы партыйных арганізацый Беларусі па ўдасканаленню маральна-выхаваўчага працэсу ў школе вызначыў X Пленум ЦК КПБ, які адбыўся ў маі 1988 года. Першачарговую ўвагу пленум удзяліў усебаковому развіццю творчага патэнцыялу педагогічных калектываў, здольных забяспечыць высокі маральны і агульнаадукацыйны ўзровень як вучэбнай, так і пазакласнай работы.

Кіруючыся гэтымі рашэннямі, многія партыйныя камітэты і арганізацыі рэспублікі паступова выкаранялі заганную практыку дробязнай атэкі педагогічных калектываў і рэалізавалі новыя падыходы ў палітычным кіраўніцтве фарміраваннем асобы школьніка. Так, бюро Слонімскага гаркома КПБ у апошні час неаднаразова разглядала розныя аспекты гэтага важнага ўчастка ідэалагічнай работы. Аб'ядноўваючы намаганні партыйных, савецкіх, прафсаюзных, камсамольскіх арганізацый, базавых прадпрыемстваў і грамадскасці, гарком здолеў стварыць у горадзе і на вёсцы ўмовы для навучання, фізічнага, эстэтычнага развіцця і працоўнага выхавання школьнікаў. Перабудова сістэмы народнай адукацыі высвятліла шмат праблем, патрабавала ад партарганізацый школ новых падыходаў да маральна-выхаваўчай сферы, адным з якіх аказалася перспектывунае планаванне блокамі, што дазволіла намячаць прыярытэтныя напрамкі выхаваўчай работы. У далейшым з гэтых вузлавых праблем вылучаліся канкрэтныя пытанні, вырашэнне якіх дазваляла рэальна агульваць дзейнасць партыйнай арганізацыі, кожнага камуніста. У выніку значна пашырыўся ўдзел партыйных арганізацый у аптымізацыі навучальна-выхаваўчага працэсу, у падрыхтоўцы моладзі да жыцця і працы. Па прапанове камуністаў у раёне створаны творчыя групы настаўнікаў, якія прапагандуюць педагогічнае майстэрства і аказваюць металычную дапамогу калегам. Праводзіцца сістэматычная дыягностыка вопыту настаўнікаў і педагогічных калектываў у мэтах удасканалення форм і метадаў выхаваўчай работы. Складаюцца дыягностычныя карты, якія адлюстроўваюць рэальны стан усіх звёнаў выхаваўчага працэсу. Адмаўленне ад устарэлых і малаэфектыўных форм дазволіла партыйным арганізацыям Слонімсчыны ўзмацніць уздзеянне на перабудову школы, забяспечыць комплексны падыход да выхавання і навучання. Так, у 1986 го-